

S:T RAGNHILDS GILLES

ÅRSBOK

1927

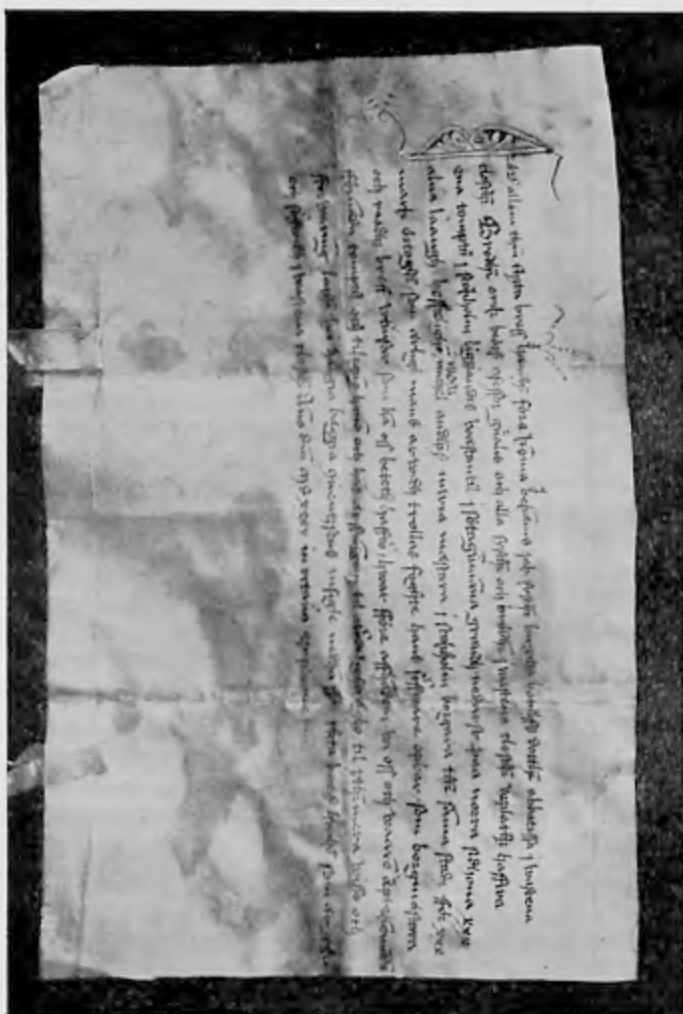
SÖDERKÖPING
GUST. THORÉNS TRYCKERI AKTIEBOLAG
1927

ETT PERGAMENTBREF FRÅN ÅR 1535 I
GILLET'S SAMLINGAR

För allom Them Thetta breff hænder före koma bekænis jak syster birgitta botulfis dotthr abbatissa i Wastena closthr Brodhr erik biörss gffessor gnalis och alla systthr och brödhr i Wastena clostthr upplåtit hæffa ena tomt i Stockholm liggiandis westantil i sötatumana grändh nedarst paa norra sidhona alna laangh beskeligo man michel andhrss mura mæstara i Stockholm borgara ther sama stads för xxx mark örtoghr som ärlig mans arwidh trollas fogthe hans skrifvare opbar, som borgmästare och raadhz breff utwisar som ha oss betett hæffwz hvar före afhåndom wi oss och waro eptekomande fiörnada tomt och tilegno hono och has arffwigom til ewærdlighø ægo til ytthermera wisso och fiörwaring latho wi hängia hægga guentzens insigle nedha för thetta breff hvilkt som är gifftw och skriffwidh i Wastena Clostthr ano dm mdxxxv in octauo epiphaanie die.

Detta vackra och väl bibehållna pergamentsbrev, vilket såsom gåva överlämnats till Gillets museum av herr Alrik Wærnberg i Östra Ryd, skulle på modern svenska ha följande lydelse:

För alla som få detta brev i händer, för generalconfessorn Broder Erik Björsson och alla systrar och bröder i Wadstena kloster, erkänner jag, Birgitta Botulfsdotter, abbedissa i Wadstena kloster, att jag upplåtit (sålt) en tomt i Stockholm, liggande på västra sidan (sålunda utanför nuv. Västerlånggatan) av staden nederst på norra sidan av söte Gudmunds gränd, 30 alnar lång till, beskedlige man, muraremästaren och

Köpbrev, utfärdat av abbedissan i Vadstena kloster år 1535.

borgaren i Stockholm Michel Anders för 30 mark örtugar; vilken summa Hans Skrifvare, den ärlige mannen Arvid Trolles fogde uppbar, vilket ett brev från borgmästare och råd utvisar, som han förevisat oss. På grund härav avhända vi oss och våra efterkommande förenämnda tomt och tillägna honom och hans arvingar densamma till evärdelig ägo. Till yttermera visso och säkerhet läto vi hänga hägge conventzens (brödra och systra conventets) sigill nedanför detta brev, vilket är givet och skrivet i Wadstena kloster i Herrens år 1535 på åttonde dagen i Epefanie tiden.

Då det kan ha sitt intresse att söka identifiera de här nämnda personerna, har jag roat mig med att göra en liten undersökning i detta syfte.

Vadstena kloster, denna Birgittas skapelse, befann sig vid denna tid i tillbakagång. Gustaf Vasa, som genom sin reduktion gjorde slut på kyrkans väldiga makt till lycka för land och folk, hade ej farit skonammare fram mot denna stiftelse än mot andra dylika; dock funnos ännu och ända till 1595 nunnor och munkar i klostret. Den i brevet omtalade Birgitta Botulfsson var vid denna tid abbedissa i klostret. Hon hade redan den 2 sept. 1492 av biskop Henrik i Linköping invigts till syster samt den 14 mars 1534 valts till abbedissa. I denna befattning fick hon dock ej kvarstå längre än 5 år, i det hon, av ej angiva skäl avsattes den 7 maj 1539. Birgitta synes denna tid för övrigt ha varit ett ganska vanligt namn. Så omtalar Vadstena klostrets minnesbok, »diarium Vazstenense», ur vilken dessa uppgifter hämtats och vilken omfattar tiden 1344—1545, ej mindre än 39 systrar med detta namn, av vilka en Birgitta Hansdotter omtalas såsom dotter till Hans Winther. Det är troligen samma person som anges död i pesten år 1495 och då uppgives vara dotter till Johannes Winter, borgmästare i Söderköping.

Generalconfessorn, varmed menas föreståndaren eller huvudmannen för bröderna, intog ställning närmast under abbedissan, vilken senare var klostrets förmänste,

var vid denna tid enligt brevet Erik Björssel-Björsson; hans rätta namn var Erik Björnson och han hade förut varit kyrkoherde i Vårdinge (i Strängnäs stift). Av vilken anledning han lämnat denna plats och sökt klostrets frid är obekant. Allt nog den 2 aug. 1505 inviger biskop Vincentins i Skara, han som jämte biskop Mattias i Strängnäs sedermera måste låta sitt liv i det i vår historia så sorgligt ryktbara Stockholms blodbad, Ericus Beronis cfr. in par. Waardinge, d. v. s. kyrkoherde i Vårdinge till broder i klostret och den 27 sept. 1529 valdes samme Björnson till confessorskallet, en befattning, vilken han innehade till år 1535 den 7 nov., då han genom frivillig avsägelse lämnade detsamma. Han kvarstod dock såsom broder och vistades i klostret, där han avled vid Trettondags-tiden 1542.

Den »tompt» i Stockholm, vilken brevet angiver såsom såld, torde (enligt välvilligt meddelande från intendenten för Nordiska museet fil dr: E. Upmark) vara att söka å nuvarande Kåkbrinkens nedre mot sjön (Munkbrohamnen) belägna del, vilken låg utanför nuvarande Västerlånggatan och vid denna tid kallas Söte Gudmunds, Sötetegummans gränd eller Sötetegummo-gränd. Å den tomt, som nu å kartor över Stockholms stad, betecknas med »Post museum», ha vi med all sannolikhet att söka den i brevet nämnda »tompt»: så mycket mera skäl för dylikt antagande får man då det av brevet framgår, att tomten sålts till en murarmästare vid namn Michel Anders. I Register till Stockholms stads Tänkeböcker 1533—38 med dess hänvisning till bestämda sidor förekommer följande: Under bokstaften A: Abbatissan i Wadhstena clöster uplåter een tomt wästantill 50, samt under M: Murmest. Michell Andersson hemmålas (= mätes) een tomt wästantill 50. Den till samma sida (50) å båda ställena gjorda hänvisningen lämnar ju ej rum för något tvivel. Längre fram i registret meddelas ock: »Michell Andersson gör borgare Eedh», 208.

Med den »ärlig man Arwidh Trolla» avses med all sannolikhet en son till riksrådet och lagmannen i Tio-

härads lagsaga (Östra och Västra Härad som jämte Finnveden och Wärend bildade denna ända till 1849 bestående och först med lagmansinstitutionens upphävande försvinnande eller uppdelade lagsaga) Arvid Birgers son Trolle i hans tredje gifte (med Birgitta Turessdotter Bielke: dotter till den i unionshistorien för sina förrådiska stämplingar med danskarne mot Carl VIII Knutson illa beryktade allmogeslaktaren Ture Turesson Bielke). Han synes ej ha spelat någon mera betydande roll, kanske deltog han, varnad av sin släkts erfarenheter, ej i de politiska striderna, vilket dock ej hindrade att han slutligen föll offer för dem, i det han samma år det här återgivna brevet skrevs, blev nedskjuten av Nils Dackes anhängare under de bekanta upproren, som voro nära att kosta kung Gösta krona och makt.

Vem Hans Skrivare var, har ej stått i min makt att uppleta. Stockholms stads tänkebok omtalar tvenne med detta namn, av vilka den ene betecknas såsom Hans Skrivare i Linköping. Då nu brevet angiver, att borgmästare och råd i Stockholm meddelat, att Hans Skrivare uppburit pengarna, så ligger, det ju nära till hands att antaga att den i tänkeboken omtalade Hans Skrivare varit bosatt i Stockholm och under någon tid även varit Trolles fogde eller betrodde man samtidigt med att han möjligen var i stadens tjänst. Tillägget om honom »Arvid Trolles fogde», torde väl hava tillkommit för att hos säljaren, abbedissan, verka övertygande att allt gått rätt till.

Åttonde dagen i Epiphانيتiden torde avse åttonde dagen efter Trettonhelgen. Den äldre kristna kyrkan inom Orienten firade den 6 jan. såsom Kristi födelse- och dopdag, hans härlighets uppenbarelse (Epifaneia) i dopet. Småningom kom den dock att inordnas i Jesu barndomshistoria såsom dagen för de tre vise människens besök (Heliga tre konungars dag) i det orientens kristna antogo den västerländska uppfattningen om den 25 dec. såsom Jesu födelsedag.

Den åttende dagen i Epifanietiden 1535 skall väl sålunda avse den 13 eller 14 januari 1535.

Brevet är då snart 400 år gammalt, dess utomordentligt vackra präntning och det särdeles väl bibehållna skick i vilket det befinner sig, kommer säkert att göra det till en verklig prydnad i Gillets samlingar.

A. O. BERGQUIST.

NÅGRA ERINRINGAR OM RINGARUM FÖRR OCH NU

Hur Ringarum fått sitt namn är nog inte så gott att säga. Inte lär det ha varit så, att Ringarumsborna i likhet med kyrkoherden, som tillträdde pastoratet i medio av 1800-talet, vilken ödmjukt i sin tillträdespredikan yttrade, att han alltid ville intaga ett ringarum i detta Ringarum, tyckte att deras socken intog ett ringarum. Därtill voro de väl liksom de nuvarande sockenborna besjälade med tillräckligt av självkänsla.

Tvivelaktigt är väl även Olof von Dahlins antagande, att kung Ring bott i socknen och namnet därav uppkommit.

Den s. k. Ringstenen, en runsten, funnen å den s. k. Kapellbacken, vilken han tager som bevis för sitt påstående, har ej någon inskrift, som talar därom. Den har inskriptionen:

Sven och Svenatr reste stenen efter sin fader (i översättning till nutidssvenska).

Men kung Rings söner hette ju Herröd och Siod, varför det icke kan vara dessa, som rest stenen. Härmed må vara hur som helst. Det i socknen så vanliga um och sum i slutet av by- och gårdnamn skulle enligt flera författare betyda boplats. Alltså Ringarum = Rings boplats. Enligt andra skulle namnet betyda en ringformig = rund bygd. Så är ju Balgen där sockenkyrkan sedan långliga tider tillbaka funnits en skålförmig slätt, omkransad av skog och berg.

Ringarums kyrka vid den välodlade och folkrika Balgens rand har i sin nuvarande storlek stått där och

sträckt sin spira mot höjden under ett och ett halft århundrade nämligen från 1777, då den gamla stenkyrkan från 1500-talet ombyggdes och utvidgades, fastän den under tidernas lopp krävt tid efter annan gjorda reparationer och förändringar.

Gusums kyrka med klockstapel.

Hur är det fatt, att ett på avstånd skadat kyrktorn mer än något annat fångslar naturbetraktarens blick? Det sticker av vid stranden av en sjö, vid foten av en höjd eller på den jämna slätten, men var man än skönjer den i fjärran, vill dock ens tanke stanna inför kyrkans maning: »Beundra jorden, som du ser, men syfta liksom jag mot ljusare rymder!»

I andanom se vi fäderna i stora skaror besöka socknens kyrka andäktigt lyssnande till gudsordet, i en tid, då ej splittring fanns inom det religiösa livet som nu, och då kyrkan var det enda gudstjänstrummet.

När den första predikomunken från Lyngecopia eller Sutherkoping med heligt nit under sin enkla kåpt

vandrade in i socknens hednanejd är en skrift på pergament förtiget, men det skedde säkerligen i tionde eller elfte seklets tid.

Var de kristna då döptes, antingen det var i Strolången eller Tien, veta vi heller icke men när Odinskulten upphörde och Vite Krist blev Gud, då förrättades med säkerhet dopet vid Strolångens lekande böljor, där Färsön nu ligger och annorstädes.

Det hedniska framåt, det var brytnings- och kämpfider intill 1300-talets mitt. Då hade Odins storhet bleknat och Balders mildhet glömts för världsaltets ende Gud, som med mildhet regerade från de sällas himmel. Traktens jägarstam och fiskarfolk gingo då i mittals irrgång genom skogarna att bikta sig och höra mässan i Sutherkoping, S:t Drotten eller Skinberga, vilken senare lilla socken hade lagt Ringarums mörka skogar, dalar och hundrade sjöar till sitt område som »annex».

Omsider slog sig en riddare ned vid Fullingarums ekbackar och så blev »Fullingarum» Sparreättens stamgods till 1415. Enligt en sägen tyckte den förste riddar Sparre, att det var skam, att socknen där han bodde saknade kyrka. Sitt herrelöfte trogen skänkte han grundplåten till ett kapell och det uppfördes enligt traditionen av trä under Magnus Smeks regeringstid på 1300-talet. Det byggdes upp på den höjd, där nu ordenshuset finnes på »Kappelbacken», en förändring av Kapellbacken, en passande plats för en kyrka med sin vida utsikt utåt nejden och över Strolången.

År 1760 talas det om att kapellets träsyllen legat kvar »70 år tillbakars». Varför den nya kyrkan byggdes på sin nuvarande plats är obekant. Kanske var det för att den skulle ligga nära kyrkoherdens boställe Hattorp, vilket ligger högt och vackert invid kyrka och station.

Redan 1410 och 1411 nämnes Ringarum med egen kyrkoherde.

Om medeltidens kyrkliga liv i Ringarum eller kyrkans tjänare under denna tid ha varken böcker eller arkiv mycket att förtälja.

Vad den präst hette, som blev tvungen underskriva Västerås riksdags beslut år 1527, då reformationen genomfördes är ej bekant.

Hur det skulle kännas för honom som katolsk präst att på Gustav Vasas maktspråk predika en annan lära än den helgontro, han sedan sin barndom vördad, kan lätt förstås. Måhända blev detta påbud en spik i hans likkista och från Hattorps då lilla torvtäckta prästgård med de små blyinfattade rutorna sände han säkerligen brinnande böner till Gud och S:ta Maria att kunna härda tidens ondska ut.

Den förste protestantiska prästen i Ringarum var Canutus Joannis Trelogius (Trälod). Han blev den präst i socknen, som fick underskriva Uppsala mötes beslut år 1593, varigenom hertig Karl räddade reformationen. 1552 blev han kyrkoherde i Ringarum och dog 1616, 102 år gammal.

Efterträdaren hette Petrus Magni Smolandus, född 1553, död 1643. Han avträdde pastoratet till sin mäg 1640. På en oljefärgstavla av trä är han avbildad med sina 8 barn, som alla knäböja kring Kristi kors. Tavlan finnes i kyrkan. Dottern Sophia var gift med de två följande efterträdarna.

Vid en biskopsvisitation 1639 anmäldes en kvinna för att hon tillverkat påsar att bära på sig såsom skyddsmedel mot sår i krig. Dessa amuletter hade hennes man, som var soldat, sålt i Tyskland. Deras kraft bestreds av en ryttmästare, som framhöll att hennes man själv blivit oduglig som krigsman genom ett skott.

Nästföljande själasörjare hette Jonas Petri Norrcopensis. Född år 1589, kyrkoherde i Ringarum 1640. Dog redan 1642. Änkan gifte sig med efterträdaren. Dottern, Elisabeth, blev gift med kyrkoherdarna i Ringarum Klase och Hellman.

Genom reformationen hade prästens inkomster minskats. Han hade förut måst leva i celibat. Nu gifte han sig och fick hustru och barn att försörja och utgifterna ökades. Att prästerna ej alltid gifte sig så fint frångår av de upprepade förbuden för präster att gifta sig med kvinnor, som hade dåligt rykte. Det har förekommit ända in på 1700-talet att prästhustru hade »ölsalu». Redan på 1500-talet förbjödos prästerna att vara uppässare vid gästabud.

Gasums herrgård.

Ett annat nesligt beroende var bestämmelsen av så gott som alla domkapitel, att nye prästen i pastoratet skulle gifta sig med prästänkan eller en dotter till förra prästen. Det hände att goda präster, vilka voro ovilliga att gifta sig med änkan, bortvisades och en dålig präst blev utsedd, blott han gifte sig med henne.

Storhetstidens förste kyrkoherde var Carolus Sveronius (Ydræus), kyrkoherde i Ringarum 8 febr. 1643 på villkor »at gamle pastor Petrus Smolandus skulle behålla sin gamla lägenhet i livstid».

I stämmoprotokoll från hans tid, 30 juni 1654, har antecknats: »at natta mellan fredagen och lögerdagen stals från Ringarums kyrkokista 31 riksdaler sölfmynt 2 daler 3 öra kopparmynt. Den kyrkstölden var ej av minsta slaget med det penningvärde en riksdaler då hade. Ur protokoll från Probstting i Ringarum den 8 julij 1655 heter det:

Klåckaren skal böta för hans hustru tvätta på Juledagen 1 rix 3 sk. »Lagt ut», står det i en anm. efteråt. Enligt en »soknestämma 1 junij 1656 heter det: »Betingades med murarmästaren att han skulle kalkslå och vitmåla vår kyrka för 10 riksdaler i arbetslön och 3 riksdaler i kostpengar».

Vid probstting 25 junij 1654 behandlades huruledes Walfred i Aby och Göran Skomakare trätta en söndag i »klockarestuffva, det vittnade Preck i Boda och Per Klockare. Skola böta varjom 1 riksdaler, skomakaren $\frac{1}{2}$ till. Anm.: »»Han var wild och drucken i kyrkia».

Under kyrkoherde Svenonius tid brädbekläddes kyrkan. Ur ett stämmoprotokoll: »Lade på varje bonde, som bör hålla kyrkiobyggnings, 3 sågbräder at framlemna i winter til at täckia kyrkiomuren tilkommande sommar».

På probstting den 5 febr. 1654 dömdes Olof Gardh från Mikaelisdala för det han två söndagar varit borta från kyrkan at böta $1\frac{1}{2}$ riksdaler.

En annan paragraf från nämnda probstting lyder: § 2. Bevilliades, at alla som bo på en mil när kyrkiö skola komma tillstädes ju någon från warje gård. Annars böter. En annan paragraf: De som stå uthe sedan inringt och gudstjänsten begynt, är en bonde eller hustrum böte 1 mark kopparmynt, för dräng 4 öra kopparmynt.

Från § 4 heter det: »De som i kyrkia tugga tobak eller taga snufvetobak (=snus), en bonde böte 3 m. kopparmynt, en yngling 12 öre, kommer han oftare igen, så böte han dubbelt, så ofta han blir betagen».

Nästföljande kyrkoherde var Andreas Klase. Tillträdde 1668, men dog redan 1669. Änkan gifte sig med år 1671 tillträdande kyrkoherde Andreas Hellman, som dog 2 juli 1702 och begrovs i koret. Andreas Hellmans porträtt finnes kvar i kyrkan. År 1704 blev Sven Engius kyrkoherde. Var i första gifftet förnämlig med Margareta Klase. Denne kyrkoherde predikade mot Karl XII, som under hans tid levde i sin mer eller mindre ofrivilliga exil i Turkiet. Ringarum hade brist på arbetsföra karlar, hade stora utlagor och hungersnöd. Kyrkoherde Engius hade i en uppenbarelse hört Herren säga: »Friedrich är de swenskes Kong» och detta medan kung Karl ännu levde. Fredrik av Hessen blev ju, som bekant är, sedermera Sveriges konung. »Uppenbarelsen» är efter ett samtal upptecknat av kyrkoherde Sörling i Mogata.

Den 14 juli 1722 efterträddes Engius av Haquinius Björling. Han dog 15 nov. 1748.

Jonas Lichfeldt, son av en tråddragare Heinrich Lichfeldt vid Gusum, blev kyrkoherde här 1749 och dog 1756 och efterträddes av kyrkoherde Carl Birgersson, som dog redan 1759.

En framstående präst var Lars Pettersson, son till en bokhållare Peter Jonsson från Gusum och Brita Wangel, en kyrkoherdedotter från Å socken. Kyrkoherde i Ringarum 1762. Prost blev han 1768, kontraktsprost 1770, amiralitetssuperintendent i Karlskrona och kyrkoherde i Ramdala och Jämjö pastorat s. å. Han blev även teol. doktor i Uppsala 1772 och dog 1784.

Nils Wiesendorff blev kyrkoherde 1771 och dog 1773. Han var son till en bonde i Åtvid. Därefter Haquinius Björling fr. o. m. 1774 till 1813. Under kyrkoherde Magnus Roselius tid 1775—1813 blev kyrkan ombyggd på sin gamla grund år 1777. Nu fick kyrkan även ett torn. Förut hade kyrkklockorna, lillklockan och storklockan, ljudit från en klockstapel, men blevo efter tornbyggningen, upphängda i tornet. På den mindre klockan står att läsa:

»Jag är tre gånger blewit bruten
 I kyrkoherdens Biörlings tid.
 Nu är jag worden bättre guten,
 Som Ringarums församling wet:
 Så och thes Kyrko kostat har
 At jag nu är af klang wäl klar.
 Gud låte mig nu wid min kyrka
 Bli gammal, at jag Herrans Hjord
 Må kalla hit, at Gud rätt dyrka
 Och wäl betrakta Herrans ord.
 Så får var själ i Himmels högd
 Lovsjunga Gudi wäl förnöjd.»

Det dallrar toner av enkel och varm fromhet genom dessa enkla versar och hoppfull evighetslängtan.

Parti av Gusums bruks byggnader.

Under kyrkoherde Wiesendorffs tid ordnades åtskilt med fattigvården. Genom stämmoprotokoll av den 5 febr. 1804 ordnades tiggeriet, så att alla de, som behövde bettla, fingo hos pastor skaffa sig brickor,

å vilka skulle stå den bettlandes namn och hemvist, detta för att skilja dem från utsocknes bettlare, vilka översvämmade Ringarum. Därjämte klassificerades de fattiga i två klasser. De skröpliga, gamla och orkeslösa, som förut erhållit fattigdel, tillhörde första klassen och de skulle om möjligt beredas rum i fattigstugan. Till andra klassen hörde de, som hade barn, vilka tiggde åt dem. Detta florerande barntiggeri förbjöds. I stället skulle fattigdel tilldelas, där föräldrarna ej kunde själva tigga eller icke kunde få plats i fattigstugan. Under Wiesendorffs tid byggdes nuvarande prästgården.

»Kläckaren och organisten Hammerwald skulle få någon ersättning för de fattigauctioner han kommer att hålla», heter det i protokollet. Att tigga utomsocknes belades med stockstraff.

Det kan vara skäl i att jämföra fattigvården i allmänhet då och nu.

Följande kyrkoherde var Per Anders Stenkula från 1814 till 1837. Om denne framstående kyrkoherde och prost förmäles, att han var en mycket framstående botanist och kände och beskrev ett otal in- och utländska växter. Han företog forskningsresor till Norge, var en god talare samt utgav 1836 en stiftsmatrikel, »den bästa som något stift äger». Dog i Söderköping 1845. Om hans skrifter torde jag ett annat år i årsboken kunna meddela åtskilligt. Efter honom kom till Ringarum kyrkoherde Jacob Fredrik Arvedson, som blev kyrkoherde år 1839 samt dog 1856.

Under Stenkulas tid anordnades kristendomsundervisning, som skulle meddelas av socknens båda klockare vid Gusum och Ringarum. I ett protokoll från denna tid bestämdes, att de som gifte sig, skulle plantera minst fyra fruktträd vid sin bostad.

Kyrkoherde Arvedson framställes såsom ivrig nykterhetssträvare och utmärkt predikant, varjämte han var enkel och anspråkslös, rättskaffens och oförtruten. Under hans tid, den 6 nov. 1850, var det som Rin-

garums socknemän böntöll konung och riksdag om förbud mot försäljning av rusgivande drycker eller ock att restriktioner skulle beslutas. Under hans tid, likaledes på 1850-talet, begärde bl. a. Gryt och Tryserum, att Ringarum skulle vara med om att anställa en läkare vid Valdemarsvik. Kyrkoherde Arvedson påvisade, att södra Ringarumsdelen och Gusum med sina då 406 personer, behövde få närmare till läkare. Stämman, den 3 mars 1850, avslog detta med motivering bl. a., att sockenmännen icke böra blanda sig i frågan om församlingens hälsovård, utan låta var och en som det ville, skaffa sig läkare, på sätt honom själv behagade.

Det var denne kyrkoherde, som fick taga itu med folkskolors inrättande enligt folkskolestadgan av 1842 och han vårdade sig kärleksfullt om skolan och dess lärare. För att få en »scholcassa» bestämdes å stämman den 24 okt. 1842, att rotemästarna skulle upptaga 1 riksdaler av varje oförmedlat hemman.

I Ringarums socken hade det varit gott om vargar och björnar, som, isynnerhet vargarna, gjort stor skada på boskapen. Det sista protokollet bland de många av samma slag, där det bestämdes om skallgång och sammanskott var, då sockenstämman den 7 nov. 1841 beslutade att sammanskottspengar av 4 skillingar banko från varje bondes matlag och 2 skillingar från varje torpare skulle uttagas till Abraham Ingesson i Sjöheden å Boda ägor och Sven Månsson, Västra Lund, Algutsboda.

Kyrkoherde Arvedson hade en dust att utstå för att få Ringarum efter sig bevarad hel och odelad. Gusums bruks ägare samt 34 hemmansägare i Vammars och Näs rotar, hade begärt socknens delning i två pastorat, Södra och Norra Ringarum. Kyrkoherden inhämtade alla hemmansägares mening och fann liksom sockenstämman den 13 juni 1852 att majoriteten ville lämna Ringarum hel och odelad till eftervärlden, såsom den ju är om Valdemarsvik med nu i år och förut 1919 inkorporerade gårdar undantagas. Minoriteten, varav

en del voro närvarande, böjde sig och instämde, lustigt nog, i yttrandet över deras egen besvärsskrivelse till domkapitlet.

Hovmarskalken greve A. H. von Schwerin begärde, såsom Burensköldsk-Schwerinsk fideikommissarie, att få 1¼ mtl Häggebo med Hemmingsbo avskilda från Ringarum och förda till Yxnerums socken. Även detta avslogs. Häggebo hör fortfarande till Ringarum.

Ringarums kyrka.

Nu, när järnvägarna börja hart när vara överflödiga, kan det vara av intresse nämna, att till Ringarum kom år 1853 ett förslag att socknen skulle teckna aktier i Östgötha järnvägsbolag n:r 1/ för byggande av järnväg mellan Norrköping och Linköping. Därav blev ju intet.

Under kyrkoherde Arvedsons tid ordnades fattigvården till det bättre. 1840-talets mera humana fattigvårdsbestämmelse måste efterlevas; bettlande skulle förbjudas.

Särskilt observerar iakttagaren av bestämmelserna, huru protokoll från 1850-talet vittna om modern anda

ifråga om barnavården. Det skulle, om utrymmet medgäve, vara mycket att säga om utvecklingen under dessa tider.

Kyrkoherde Arvedsons efterträdare blev A. M. W. Stenkula, son till förut omnämnde Stenkula, född 1800 och kyrkoherde i Ringarum vid 56 års ålder. Han var docent i ekonomi vid Lunds universitet från 1835 till 1853 och var bl. a. examinator i studentexamen i matematik och naturalhistoria, föreläste i kamerallagfarenhet m. m. Avlade prästexamen så sent som 1853, blev prost och fil. jubeldoktor samt dog 1881. Efter honom kom kyrkoherde Aug. Anell 1886. Dog 1901 samt efterträddes år 1902 av kyrkoherde Joh. Axel Hallberg. Hans efterträdare är Ringarums nuvarande kyrkoherde Olof Richard Lindhé, som tillträdde pastoratet som kyrkoherde år 1909 efter att ha varit komminister inom socknen vid Gusum sedan 1888.

Att i den omkring 3 mil långa och 2 mil breda socknen med dess jämförelsevis glest befolkade trakter, det varit rätt svårt att ordna skolväsendet till det bästa, är klart. Till en början var det klockarna i Gusum och Ringarum, som fingo undervisa de som ville öva sig i läsningens konst. År 1821 tillsattes en ambulerrande lärare, vilken hade att undervisa på 15 olika skolrotar, längre fram en till. Bönderna skjutsade dem och upplät lokaler i stugorna. Redan på sockenstämma i okt. 1842 företogs val av skolkommitté på initiativ av dåvarande kyrkoherden Jac. Fredr. Arvedson, med anledning av folkskolestadgans tillkomst. Den slutförde sitt arbete till majstämma 1844. Det hade föreslagits, att bygga två skolor, en vid Ringarums kyrka och en vid Gusum, vilket förslag antogs. Den dåvarande orgelnisten Jonsson tog verksam del i kommitténs arbete. År 1846 blev skolhuset vid kyrkan färdigt. Till förste innehavare utsågs vid val den 14 nov. 1847 folkskolläraren Anders Peter Broman. Efter honom ha som ordinarie lärare vid kyrkskolan tjänstgjort Widlund och Carlstedt samt sedan 1912 T. Högborg. Den första innehavaren av tjänsten i Gusum

enligt 1842 års kungl. stadga, var organisten därstädes Gustaf Dahlström. Så var då början gjord till den storartade utveckling, som skolväsendet i Ringarum nu företer.

I beslutet om inrättande av folkskollärartjänst bestämdes bl. a. följande: »Lönea för varje schollärare (de vid fasta skolorna) blifver 4 tunnor korn in natura, 53 riksdaler 16 s. b:co i penningar, 12 famnar ved ell. 24 R. b:co till nödigt bränsle (skulle då hålla skollokalen med bränsle. Avskrivarens anm.) och i stället för sommarbete och vinterfoder av en ko 1 tunna råg och korn in natura.»

Till byggande av skolhusen och för att slippa upptaga lån uttaxerades 12 riksdaler banco från varje hemman. För lärarnas avlöning uttaxerades 6 skilling banco av varje skattskyldig person och 1 riksdaler banco av varje oförmedlat hemman. För varje barn, som undervisades, skulle betalas en undervisningsavgift av 16 skilling. I statsbidrag söktes 166 riksd. b:co.

Ja, så voro några av de första bestämmelserna i denna sak i Ringarum.

Lärarnas lön i flyttande skolor bestämdes till »10 tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn, samt 53 riksdaler 16 sk. banco». Den förste läraren i denna skola hette Carl Ivarsson.

Emellertid var det, som av ett långt sockenstämmo-protokoll år 1850 under kyrkoherde Arvedsons tid framgår, svårt att få föräldrarna att sända barnen till den obligatoriska skolan. Enligt protokollet hade man enbart fått för sig, att det var kyrkoherden och skolstyrelsen i övrigt som »funnit på» tvånget. Då beslutades att utsända ett tryckt exemplar av kungl. kungörelsen av år 1842 till varje byordningsman, som skulle »läsa lagen» och framhålla för dem, att barnen skulle kunna avhämtas och inackorderas på de tredskande föräldrarnas bekostnad. Nu är folkskoletvånget ej mera onaturligt som då, churu vi ha något motsvarande med fortsättningsskolan i våra dagar. Allt har en övergång.

I ett protokoll från 1846 omnämnes att Valdemarsvik skaffat sig egen barnalärare. Årtiondena gå framåt. Valdemarsvik begär att få eget skolhus. Den flyttande skolan hade förut alternerat mellan Rullerum, Valdemarsvik, Sverkersholm och Häggebo, eventuellt i andra byar.

Interiör av Ringarums kyrka.

En kommitté för utredning om inrättande av skolor ute i socknen tillsattes efter prostens Stenkulas förslag den 1 aug. 1858. Den syntes ej ha kommit till något resultat. Ny kommitté för förslags avgivande till inrättande av ny skola i Valdemarsvik tillsattes 1863.

Emellertid fördrade på stämman den 28 mars 1864 Mixdala, Säverum och Häggebo liksom Allebråta, Fängebo m. fl., att även de skulle få skolhus, ett i Mixdala och ett annat mellan Sätterbo och Allebråta, om Valdemarsvik skulle erhålla sådant. Så blev stämmans beslut. 2,000 riksdaler skulle varje skolhus kosta och de skulle vara 20 alnar långa och 14 alnar breda. Sock-

nen fick nu fem skolhus. Till första lärare vid den flyttande folkskolan Valdemarsvik-Ällebråta valdes J. W. Månzén från Mogata och vid Mixdala-Kömnevik J. Rosén. Ett förslag att anställa tre småskollärarinnor avsågs år 1866. I stället ökade man undervisningstimmarna pr dag från sex till sju. Som det var v a r d a g s l ä s n i n g, synes det varit stora krav man ställde på barnen.

En gunna, som å ett hushör i Sverkersholm hade suttit och hört på kyrkoherdens kritik av läsförmågan och katekeskunskapen, sade till prästen: »Nu ha vi inte haft skola här på fem år. Skicka hit skol-lärare, så blir det bättre!»

Mot det ovan anförda beslutet att icke inrätta småskolor reserverade sig riksdagsmannen Sven Hansson i Torp. År 1868 antogs dock en småskollärarinna vid Ällebråta skola. Utvecklingen har gått vidare. I närvarande stund har Ringarum ett högt stående skolväsende med nio fasta skolor, däribland en A-skola vid Gusum och inalles sjutton lärarekrafter. Å senare tiden ny- eller ombyggda skolhus äro: Valdemarsvik, Gusum, Brårum, Mikaelstala och Fyllingarum. Ringarumsborna värda sig om sin skola, väl besinnande all praktisk undervisnings betydelse för andliga och materiella behov, för hyfsning, kultur och goda seder.

För de avlägset från kyrkskolorna vid Gusum och Ringarum boende anordnades redan år 1846 en flyttande skola, som fick begagnas av alla som det åstundade, i de östra, södra och västra delarna.

Under den tid, som sedan kyrkoherde Arvedsons tjänstgöring förflutit har mycket utvecklats. 1906 blev järnvägen Söderköping—Valdemarsvik färdig* med fem stationer inom socknen och vad denna bana betydde för utvecklingen är lätt att förstå. Men så har också Ringarum offrat omkring 200,000 kr. för denna

* Initiativet till banans byggande togs bl. a. kraftigt av nuvarande kyrkoherde Lindhé, som livligt i pressen och på möten under sin komministertid i Gusum verkade för förverkligandet av detta önskemål.

järnväg. På 1860-talet byggdes nytt fattighus och på 1890-talet tillbyggdes det. År 1923 till- och ombyggdes det enligt 1918 års fattigvårdslags fordringar och är ett av de mest tilltalande i Östergötland, både med avseende på exteriör och interiör, med två hemtrevliga dagrum, matsal, badrum m. m. Det invigdes 1924, jämt 200 år efter Burenskiöldska donationens givande år 1724. Vid 1926 års början voro i hemmet intagna 37 st. pensionärer. Under året ha 10 st. avlidit och 2 avilyttat samt 12 nya intagits. Vid 1927 års början alltså 37 st. skyddslingar. 1926 års driftskostnader voro 12,500 kr. eller 98½ öre pr underhållsdag. Av detta har återkommit av folkpensioneringen och av dem, som kunnat betala för sig, 8,884 kr. Hemmet förestås av särskilt utbildad föreståndarinna från Svenska fattigvårdsförbundet. Tillströmningen av ansökningar om inträde i hemmet har varit stor, så att en gallring måst företagas rätt skarpt ifråga om intagning. Svenska fattigvårdsförbundet och barnavårdsförbundet ha hemställt att få sända elever för praktik å ålderdomshemmet. Medel till byggande av hemmet har tagits ur den s. k. Gullershofonden.

År 1724 skänkte generalen Jac. Burenskiöld å Fyllingarum ¼ mantal Gullersbo, vars avkastning skulle användas till socknens fattiga i evärdliga tider. Gullersbo är nu utarrenderat. Där bo åtskilliga understödstagare och fattiga familjer.

År 1914 blev Valdemarsvik, som kraftigt utvecklats, självständigt i kommunalt hänseende och 1919 eget pastorat. År 1927 har beslut fattats av k. m:t om inkorporering till köpingen av hemmanen Vammar, Löterna, I hemman Fifalla Östergård, en mindre del av Nedra Holmtebo samt Sörby utjord med Vammarsång från Ringarum. Inkorporeringen träder i kraft den 1 januari 1928.

Som kompensation får Ringarum av Valdemarsvik 10,000 kronor under fem år, eller s:a 50,000 kr., och slipper bygga skofa för det inkorporerade området, samt återfår 1/5 i Gullersbo med fond, som Valde-

marsvik tilldelades vid första överenskommelsen, en för Ringarums socken särdeles fördelaktig uppgörelse. Härigenom minskas folkmängden, som f. n. uppgår till 4,900 personer, med omkring 370 av sina innevånare, men skatteförlusterna kompenseras tillfullo genom ovan nämnda förmåner.

Prästgården.

Jag tänker mig, ärade läsare av denna sönderbrutna och ofullständiga men så skrymmande skildring, att Du och jag resa landsvägen från Söderköping till Valdemarsvik, ha några dagar på oss och skola bese Ringarum. Då vi komma till Skälboö station i Skönberga, stå vi tvekande om vilken väg vi skola taga där, antingen över Fyllingarum eller Höckerum. Vi föredraga att resa över Höckerum, som snart uppnås. Naturen är omväxlande med bergbackar och välodlade lerjordsåkrar, lövskog och mörk barrskog. Då glömma vi ej att hälsa på förre riksdagsman Edv. Andersson, som kan berätta om kommunala och riksdagserfarenheter. Vägen från Söderköping till Ringarum är nu förbättrad

med hjälp av bilskattemedel, finna vi. Så småningom komma vi fram till Ringarums balg, där vi göra ett besök hos kyrkoherden, som välvilligt låter oss få tillträde till kyrkan, varom förut något nämnts. Vi studera gamla protokoll i sakristians brandfria arkiv och få veta, att kyrkan, som rymmer 800 personer, vid ombyggnaden 1777 utvidgades från 24 meters längd och 8 meters bredd till resp. 30 och 14. 1880 genomgick kyrkan en grundlig reparation och är, tack vare de då upphuggna fönstren, ljus och inbjudande.

Den gamla altartavlan, som skänkts av generallöjtnanten baron Jacob Burenskiöld och hans hustru Elsa Appelgren år 1721, framställer Frälsaren, S:t Johannes och Moses bilder samt i relief en man i liggande ställning med en bok i handen, vari läses: »Kommen till mig i alle» — — —. På denna altartavla finnas de Burenskiöldska och Appelgrenska vapnen. Denna altartavla är upphängd å kyrkans vänstra sida. Den nuvarande altartavlan är målad av Hörberg och skänktes av generalmajoren Knut Filip von Schwerin å Fyllingarum samt föreställer Jesu döp.

I övrigt beskåda vi dopfunten av mässing, förärad av Henrik de Try och Katarina de Besché 1663.

Då golvet vid reparationen 1880 togs upp, fann man likkistor av koppar med rester av Gyllenstjernska vapnet. Kistorna förvaras i en tornkammare liksom ett krusfix m. m. En inventering av antikvarie är av behovet påkallat.

Den 9 juli 1682 beslutade man vid »soknestämman til en nyj kyrkiorgel», som blev färdig i slutet av århundradet. Orgeln hade i början på 1700-talet sex stämmor; på 1760-talet byggdes ny orgel för nio stämmor för 1,300 daler kopparmynt. Ny orgel byggdes 1808 av Schiörlin för 600 Rdr banco och ombyggdes och förbättrade 1834 av »vår skicklige orgelnist» A. J. Jonsson 1834. Den nuvarande orgeln är byggd 1918 av Zetterqvist & Son, Örebro, samt har 23 stämmor, fördelade på två manualer och självständig pedal, försedd med vanligt koppel och fem fria kombinationer, diminuendo och crescendo. Är en bland stiftets bästa

orglar i landsorten. Vi titta på de renoverade vapensköldarna, rökelsekaret av brons, det gamla epitafiet med lövverk m. m. Predikstolen skänktes 1642 av Jesper Nilsson Kruus och Augusta Jonsdotter Sneckenborg å Fyllingarum. Namnen på givarna äro utskurna å predikstolshimmeln.

Valdemarsvikståget skall snart gå från den närbelägna stationen, men vi föredraga att göra ett besök i prästgården, som ligger högt och dominerande med utsikt över Balgslätten. Den byggdes i början av 1800-talet. Prästgårdens jord ligger vida spridd med fält, äng och skog avsondrade eller mitt inom andra byars rågångar. Enligt exempelvis Östgötalagen hette det, att »Skotningar alla ther sum um vixla dahg giwas tha skulu Präste til födhu läggias. Alla tha sum sechän giwas Kirkiä är wighd, tha a then wald sum giwä, hwat han wil halder giwa präste til födhu ällä Kirkiu til skrudh». I övriga landskapslagar och Östgötalagen bestämdes sålunda, att innan biskop invigde den nya kyrkan, skulle de gårdar, som varit med om att bygga, skänka jord till prästeboon — prästgård. Så har skett även i Ringarum. Följden har blivit att ägora blivit högst kringspridda.

Vi göra en avstickare ned till det vackra Färsön, där vi gästvänligt mottagas av godsägaren och kommunalmannen Ivar Svensson, som visar oss den härliga utsikten över sjön Strolångens lekande böljor och över vackra, leende stränder. Färsön, nu en halvö, har tydligen varit omflutet, en ö, vilket namnet även antyder. I dessa nejder trö vi oss förflyttade till vackra Sörmlandsbygder.

Därifrån bär färden nordväst ut till Fyllingarum och Sverkersholms egendomar, där vi erinra oss de första riddarna Sparre och hela raden av olika frälsesläkter fram till Jacob Burenskiöld och von Schwerin, vilka skänkt så mycket till socknen. Under de lummiga träden i parken gå vi upp till det Burenskiöldska bönkapellet, som snart synes vigt åt förgängelsen. Det skulle vara orätt att icke giva en eloge åt den skicklighet såsom lantbrukare och djuruppfödare som Fyl-

lingarums nuvarande godsarrendator Fredr. Em. Andersson liksom i gångna tider inspektoren Hagberg företräder.

Vid Sverkersholm, som också liksom Fyllingarum m. fl. gårdar, hör till det år 1726 av Jacob Burenskiöld bildade fideikommisset med huvudgård vid Borkhult i Yxnerum, säges konung Sverker ha haft en kungsgård. En borg har tydligen legat på en upphöjd plats vid nuvarande gården.

Kyrkskolan.

Med roddbåt färdas vi på den en mil långa sjön Tjen, i vilken enligt Broocman 1760, finnes »stor kostelig braxen», komma omsider till Sjöändan på landsvägen Ringarum—Atvidaberg, där fem snickare finnas, vilka kunna förse oss med möbler av alla stilarter, och resa sydväst ut till Mikaelstal (Mixdala) och Hägebo samt Hjulerums by. Genom vackra barrskogsbygder på en krokig men idyllisk väg, som de närmaste åren skall lämna rum för en rak, 5 meter bred väg och åtföljas

av en elektrisk kraft- och ljusledning, som skall liksom i Ringarums balg och Gusum nu, lämna ljus och kraft åt den västra delen av socknen. Vid Mikaelssdal öppnar sig bygden till flera dalgångar, den första är Mikaelssdalen, som fått sitt namn efter vikingen Gunnar, vilken i Frankrike lät döpa sig, och kallade sig Mikael samt vid den dåvarande sjön, som stod i förbindelse med Yxningen, Ringarums största sjö, odlade några tegar och blev bofast. Namnet bör således vara Mikaelssdal och ej Mixdala. Det är en begynnande Tjustnatur, med vackra dalgångar, glittrande sjöar och mörka höjder, som möter Dig här, liksom vid Hjulerum, Kömnevik, Gusum och södra Ringarum, vilka trakter vi nu besöka. Av gamle Oskar Svensson i Mixdala kan Du få höra talas om de tre pionjörerna på undervisningens område: Ivarson, Gustafsson och Rosén, vilka voro vandrande skolmästare, men som ivrigt arbetade trots små ekonomiska villkor i sitt ofta så mödosamma och otacksamma kall, »att plugga lärdom i andras barn». Nybyggd, vackert belägen skola finnes vid Mikaelssdal. Vid Hjulerum ser Du ut över den djupa spricksjön Yxningen, där Småland på andra sidan lockar till nya upptäckter. Med motorbåt kunna vi fara till den gamla byn Kömnevik, som fordom säges ha hetat Köpmannavik, dit båtarna från Östersjön lade till och där stor handel rådde. Yxningen är över 1 1/4 mil lång, djup som Vättern, säges det, och, där den är som bredast, 3/4 mil bred samt sträcker sig från Borkhult i väster till Fallingebergstrakten i sydväst.

Vi fara upp genom den smala hornlika viken åt nordost till Yxningens hållplats å Valdemarsviksbanan, dit ved, virke och andra skogsprodukter fraktas för transport ut i världen, från de Yxningen omgivande skogsområdena.

Vi lämna nu böljorna de blå och resa tillbaka till själva Balgslätten, där vi hälsa på hos nämndemannen och auktionisten samt därjämte kommunalmanen S. P. Hollertz i Bråta, som visar oss en hel mängd gamla saker av stort antikvitetsvärde. Dessutom kan han

förete släktkarta, bl. a. över sin egen ätt, som går tillbaka till 1500-talet. Från 1600-talet finna vi namnet Hollertz och ättemännen ha utmärkt sig som skickliga kommunalmän, nämndemän och häradsdomare. S. P. Hollertz farfader, häradsdomare S. P. Hollertz, har upprättat denna karta och var en skicklig släktforskare och intresserad fornforskare för övrigt.

En bil för oss längre bort på Fängebovägen till Grimsun = Grimmessund, där vi finna den duktige kommunalordföranden samt intresserade barnavårds- och fattigvårdsmannen Albert Andersson vid sitt skrivbord. Han är en av dem, som kraftigt bidragit till att få fattigvård och barnavård på ett så högt plan, som det i Ringarum nu är. Beredvilligt låter han Dig se in i kommunalbokföringens siffervärld. Du förvånas över de många fonder, som Ringarum äger att draga ekonomisk nytta av, och glädes över den vård, som delvis genom fonder och delvis genom enskild välgörenhet beredas värnlösa barn i ett barnhem, som står under kyrkoherde Lindhés varmhjärtade och energiska protektorat.

Du har kanske ej tid att resa utåt Fängebo, där skola finnes, eller till Ällebråta, förbi skolan där, till Rullerum, varifrån ej är långt till en vik av Orrfjärden i Gryt. På Rullerums ägor upptogs 1698 av Gillis de Besche på Gusum en järnmalmgruva. Det berättas, att malmen var »mycket rödbräckt, dock tjenlig till styckejuteri». Brytningen pågick till 1716. År 1749 började den igen, men upphörde i slutet av 1700-talet. Under dessa tider röko kolmilorna överallt i Ringarums skogar. Det mesta kolet gick till Gusums järnbruk, sedermera mässingsbruk.

Vi vända nu vägen åter mot Gusum, stanna och se på minnesstenen från Gustaf III:s tid. Under en resa till Karlskrona, behagade han »den 20 Martii 1724», äta middag på en äng vid vägen. Med anledning härav lät lagmannen Spalding, adlad Spaldencreutz, å Gusum uppsätta en minnessten vid väggkanten. Naturen blir alltmera dejelig. Vi följa delvis Gusumsåns

dalgång. Nämnda å rinner genom sjöarna Byngarn och Strolången till Storån och med denna ut i Slätbaken, under vägen drivande kvarnar och sågar.

Vi ha emellertid passerat ett par mycket gamla tallar, Frörums tallar, där fordom marknader höllos. Namnet Frörum tyder på offerplats (Frö eller Frejs offerplats).

Ålderdomshemmet

Framme vid Gusum möter oss först den gamla kyrkan med sin pittoreska klockstapel i den vackra kyrkparken, omfluten av åns stilla vatten samt de imponanta herrgårdsbyggnaderna av trä, där kommunalfullmäktiges ordförande, disponent Westerberg, brukschefen, har sin varelse, och som äro inramade i synnerligen vackra trädgårdsanläggningar. Uppe på en höjd ligga det under senare tider byggda skolhuset samt det nya tidsenliga komministerbostället, färdigt 1922. I Ringarum funnos ända till 80-talet tre präster. Komministern bodde då å Holmberga boställe nära sockenkyrkan och i

Gusum var brukspredikant. Komministern bor nu i Gusum.

Ett stycke från herrgården finna vi bruket och stationen. Ur Gusums historia må efter Broocman m. fl. anföras följande: År 1653 köpte Hindrich de Try och hans svåger Hybbert de Besche Gusums skattehemman av löjtnanten Sven Thorsson och anlade där en masugn med järnbruk, stycke gjuteri och hammare. De Try blev ensam ägare därav 1661. Fick privilegium att inrätta ett mässingsbruk. Detta ödelades och var 1665 alldeles nere. Efter tidvis uppblomstring och nedläggande samt med många ekonomiska transaktioner ödelades bruket genom eldsvåda den 11 nov. 1677, då 16 ugnar och 4 brännhyttor lades i aska. Det har varit i Clerckska, Cronströmska, Steinhauska och Wittfogelsk m. fl. händer. Georg Spalding och hans svåger Magnus Westerberg blevo därefter ägare av halva bruket, som då hade uppdelats. Efter Spaldings och Westerbergs död köpte arvingarna den andra hälften av Wittfogelska arvingarna. De delade åter upp bruket år 1745. På 1760-talet ägdes hälften av häradshövding Gustav Spaldencreutz och hälften av Maria Westerberg, född Spalding. De anlade var sitt nålmakeri 1752 och 1757. Nu äges bruket av aktiebolag med disponent Lage Westerberg som chef.

Alltsedan medio av 1700-talet har således Gusums bruk stått delvis eller helt under släkten Westerbergs ledning. Utom mässingsarbeten, nålar m. m. finnes numera även metallduksväveri med tillverkning av viradukar m. m. för pappersbruket. Försäljning av brukets alster sker utom inom Skandinavien även till England, Polen och Balkanländerna. F. n. har Gusum 800 mantalsskrivna inneväanare.

År 1668 anhöllo bruksintressenterna att få bygga kyrka på grund av den en mil långa vägen till sockenkyrkan, samt underhålla särskild präst. Det beviljades. Kyrkan ombyggdes 1731 och invigdes av biskop Benzelius i Linköping första adventssöndagen samma år. 1752 byggdes ny klockstapel och häradshövding

Spaldencreutz lät öka och omgjuta storklockan till 30 skeppund. Kyrkan är byggd i korsform och har 450 sittplatser. Altartavlan föreställer Jesu nedtagning från korset; målad efter Rubens av brukspredikanten G. Lundqvist, som skänkt den till kyrkan. Predikstolen flyttades år 1737 in i Gusums kyrka från Stegeborg, där den förut funnits i slottskapellet. Krucifix, dopfunt och två ljuskronor av glas skänktes av bruket, dopfunt 1663. År 1912 fick kyrkan en mässingskrona, tillverkad vid bruket. Samma år reparerades kyrkan, men de blyinfattade fönstren bibehölls.

Gusums kyrkolag har sedan ålder haft privilegium att avgöra sina kyrkliga angelägenheter utan inblandning av den övriga församlingens innevånare. En pestkyrkogård finnes i närheten av Gusum, bredvid landsvägen, på Frörums ägor. Innan vi lämna Gusum besöka vi även kyrkolagets griftegård, vackert, terrassformigt anlagd på en höjd åt Valdemarsvikshället på höger sida om vägen.

F. n. anhålles hos vederbörande myndigheter att Gusum jämte södra Ringarum, utgörande södra valdistriktet, får egen kyrkobokföring, vilken skall skötas av komministern därstädes.

Från Gusum, dess vackra natur och gamla anor begiva vi oss nu ned till köpingen Valdemarsvik, som tack vare sin industri vuxit sig stark och nu står på egna ben från att ha varit en obetydlig liten fiskarhamn i 16:de och 17:de århundradena och hört till Vammars rote i Ringarum. Vägen Valdemarsvik—Rullerum ombygges nu. Vammarsmåla = Valdemarsmåla tros enligt gamla beskrivningar ha varit någon Valdemars hovgård, varefter lämningar skulle ha funnits. Forminnen i form av rösen och stensättningar, gravkullar m. m., förekomma här och där. En särskild beskrivning härå vore önskelig. Å gården mellan Mikaelisdala och Häggebo i dalens sluttning har nyligen hittats en stenysa, förut vid Mikaelisdala by en spjutspets av brons, vittnande om tidig bebyggelse.

Under vår färd genom Hammarkinds största socken ha vi lärt oss beundra de växlande naturscenerierna med en provkarta på svensk slätt, dal, hage, roslags- och sörmlandsnatur, ja, ibland rentav på litet norrländsk natur, vi ha erfarit att ortens bondebefolkning är av den gamla goda odalmannatypen, som gästfritt tar emot oss i sina hem, vi ha sett prov på mycken skicklighet inom jordbrukets och skogsskötselns områden, dessa områden, som äro själva källan till det välstånd, som hos såväl kommunen som sådan som den enskilde i allmänhet är rådande; vi ha beundrat det blomstrande hantverket, särskilt möbeltillverkningen, affärsbegåvningen och ej minst de rådande ideella strömningarna, varförutan det materiella livet vore kropp utan själ, såsom kristliga ungdomsföreningar, föreläsnings-, nykterhets- och jordbrukarorganisationer. Det har av en gammal Ringarumsbo uttalats, att Ringarumsbon, som ilyttar från sin socken, längtar tillbaka och söker första möjliga tillfälle att återkomma, särskilt jordbrukaren. Kanske det ligger någon överdrift däri. Men det blir ej osannolikt, då man något känner Ringarumsbons psyke, självkänsla och lokalpatriotism. Ett hell för denna idoga och framåtsträvande befolkning!

Må den alltfört lämnade socken i arv till kommande släktled såsom ett samhälle med sunda ekonomiska möjligheter och idog strävan till utveckling och med kraftiga, ideella strömningar på djupet, alltjämt varande en värdig medlem av Hammarkind, av Östergyllen, av Sverige!

Rudolf Weiss.

